

Muuttoa kahden puolen Pohjanlahden

”Och hela hamnen som en spegel låg. Och såg vid såg jag såg, hvarthelst jag såg”

(runoilija Elias Sehlstedt näkymästä Alnöhön)

Markku Mattila

Ruotsin Norrlandin rannikolle syntyi 1800-luvun toisella puoliskolla niin kutsuttu saharannikko. Nimityksen taustalla on se, että höyrysafoja alettiin rakentaa alueen jokien suistoihin. Kun sahatavaran kysyntä maailmalla kasvoi, aiheutti se Ruotsissa mit-tavan taloudellisen kukoistuskauden. Medelpadin maakunnan rannikkoseutu Pohjanlahden rannalla kehittyi hetkessä erääksi Euroopan merkittävimmistä ja keskittyneimmistä puuteollisuusalueista. (Tarkiainen, Kari, *Finnarnas historia i Sverige 2: Inflyttarna från Finland och de finska minoriteterna under tiden 1809–1944*. Helsingfors: SHS/NM 1993, s. 221).

Sundsvallin kaupunki ympäristökontineen oli keskeisin tästä ”buumista” osalliseksi päässeitä paikkoja. (Edvinsson, Sören, *Den osunda staden. Sociala skillnader i dödlighet i 1800-talets Sundsvall*. Stockhol: Almqvist & Wicksell International 1992, s. 86). Mullistuksen rajuutta osoittaa, että kaupungin väkiluku kolminkertaistui vuosien 1860–1900 välillä, kun sahatteollisuus ja siihen liittyvä muu taloudellinen toiminta (esimerkiksi kauppa ja merenkulku) loivat työpaikkoja. Väestönkasvu oli vielä suurempaa kaupunkia ympäröineellä maaseudulla, joka vähitellen kasvoi kiinni kaupunkiin muodostaen esikaupunkeja. Esimerkiksi Skönsin seurakunnan väkiluku lähes neljätoistakertaistui vuosina 1840–1890 (800 asukkaasta 11 000 asukkaaseen), ja Alnön asukasluku seitsenkertaistui vuosina 1850–1900 (950 asukkaasta 6 841 asukkaaseen).

Miten maailmanmarkkinoiden aikaan saattama ruotsalaisen sahatteollisuuden nousu liittyy suomalaisen väestön muuttoliikkeisiin? Vanhastaan tiedämme, että saharannikon työvoiman kysyntä loi vetoa myös Pohjanlahden Suomen puolelle. Eric De

Geer ja Holger Wester ovat tiivistäneet, että 1800-luvun jälkipuoliskon ulosmuutto Vaasan läänistä voidaan passiluetteloiden perusteella karkeasti jakaa kolmeen vaiheeseen ja suuntaan: 1860-luvulla muuttovirta suuntautui Pietariin. Saharannikon synty käänsi muuttovirran Ruotsiin. Kun suhdanteet huononivat ja sahatavaran kysyntä maailmalla tyrehtyi (ja siis työtilaisuudet vähenivät), kääntyi muuttovirta 1880-luvun lopulla Pohjois-Amerikkaan. (De Geer, Eric & Wester, Holger, *Utrikes resor, arbetsvandringar och flyttningar i Finland och Vasa län 1861–1890*. Särtryck ur Österbotten 1975. Skrifter utg. av Svensk-Österbottniska Samfundet, Vasa. Vasa: Svensk-Österbottniska Samfundet 1975, erit. s. 51).

Ruotsin väestötilastojen mukaan koko Väster-norrlandin läänissä oli vuosina 1875–1890 yhteensä 945 suomalaista siirtolaista. Vuonna 1900 – saharannikon työtilaisuuksien jo huvettua – läänissä laskettiin asuvan 1 029 Suomessa syntynyttä Ruotsin kansalaista ja 711 Suomessa syntynyttä, joilla ei ollut Ruotsin kansalaisuutta, yhteensä siis 1 740 suomalaistaustaista ihmistä. (Tarkiainen 1993, s. 226). Kausityöläiset eivät pääsääntöisesti sisälly näihin lukuihin. Saharannikon kukoistuksen aikaan suomalaisten kausityö Ruotsin puolella oli kuitenkin hyvin tavallista. (Wester, Holger, ”Finländsk migration i Mittnorden”, Österbotten 1990, s. 271.). Kausitöissä voitiin käydä ilman passia, eivätkä kausityöläiset tavallisesti myöskään ilmoittaneet itseään kirjoille Ruotsin seurakuntiin. Siten muuttajat eivät kirjautuneet ruotsalaiseen ”väestötietojärjestelmään”. Kausityön pontimena oli tietenkin se, että raaka-puun kuljetus uittamalla sahoille, ja sahatavaran laivaaminen maailmalle pääasiassa purjelaivoilla tapahtui vielä tuolloin jäättömänä aikana.

Uumajan yliopistossa toimivaan väestötieteelliseen tietokantaan on sähköisesti tallennettu

Dosentti Markku Mattila on Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen aluepäällikkö.

Sundsvallin ja sen naapuriseurakuntien (yhteensä 17 seurakuntaa) väestökirjanpito ajanjaksolta, joka sisältää saharannikon kukoistuskauden. Tarkasteltaessa näihin seurakuntiin Suomesta sisäänmuuttaneiksi merkittyjä henkilöitä vuosilta 1875–1890, huomataan, että heidän yhteismääränsä – 709 henkeä – lähestyy edellä mainittua koko läänin lukemaa (945 henkeä). Verrattaessa ajanjaksoilla 1860–1900 Sundsvallin alueen kirkonkirjoihin merkittyjen suomalaisten siirtolaisten määrää (noin 1 250 henkeä) vuonna 1900 läänissä asuneiden suomalaistaustaisten siirtolaisten edellä mainittuun määrään (1 740 henkeä), havaitaan edellisen kaltainen numeraalinen vastaavuus. (Sundsvallsregionen, Demografiska Databasen (Umeå universitet) online). Sundsvallin alue ei ollut saharannikon ainoa työllistäjä – merkittävin kylläkin – mutta esimerkiksi Härnösandin alueella oli voimakasta sahatoimintaa. Suomalaisten muuton painopiste näyttää kuitenkin olleen Sundsvallin alueella. (Vrt. Holger Westerin havaintoon, että 90 % Petolahdesta Ruotsiin vuosina 1861–1905 muuttaneista suuntasi Västernorlantiin ja heistä pääosa Sundsvallin alueelle. Wester 1990, 271).

Ajallisesti suomalaisten saharannikkosiirtolaisuus Sundsvallin alueelle keskittyi 1870- ja 1880-luvuille (yhteensä 73 % tulleista), mutta vielä 1890-luvulla saapui viimeinen viidennes (20 %). Keskeiset muuttokunnat olivat Skön (35 % tulijoista), Alnö (19 % tulijoista) ja Njurunda (14 % tulijoista). (Sundsvallsregionen, Demografiska Databasen (Umeå universitet) online). Työtä paikkakunnilla riitti. Esimerkiksi Sundsvallin edustalla sijaitsevalla Alnön saarella oli parhaimmillaan yhtä aikaa käynnissä 16 sahaa: lisäksi saari oli myös luonnollinen satamapaikka, jota puutavaraa kuljettaneet laivat hyödynsivät.

Aikaisempien tutkimusten perusteella on tultu siihen tulokseen, että saharannikon työvoima oli peräisin etupäässä Etelä-Pohjanmaan ruotsia puhuvilta rannikolta: tähän viittaavat passiluettelotutkimukset. Toisaalta Ruotsin puolen väestökirjanpidossa tulijoiden kotikunta ei yleensä ole mainittu, suurpiirteisesti merkittiin vain ”Finland”. Poikkeuksia on. Esimerkiksi Skönin seurakunnan läänikohtaisessa väestömääräyhteenvedossa on vuosilta 1875, 1877 ja 1881–1883 luettavissa myös kotipaikkoja. Kaikkiaan 64 suomalaisen muuttajan läh-

tökunta tiedetään. Tämä on lähes kolme neljäsosaa tuolloin Skönin kirkonkirjoihin merkityistä Suomesta muuttaneista. Tulokunnat ja määrät olivat Mustasaari (13 tulijaa), Maalahti (10), Munsala (8), Vöyri (7), Vaasa (7), Raippaluoto (6), Petolahti (6), Närpiö (6), Solva (4), Oravainen (2) ja Pirttikylä (1). (Tarkkainen 1993, 227).

Väestötieteellisen tietokannan tiedot antavat suomalaisten siirtolaisuuteen myös sosiaalista näkökulmaa: avioliitot, syntymät, kuolemat, huonekuntaan kuulumiset ja jatkomuutot voidaan selvittää. Tietokannan perinpohjainen hyödyntäminen avaa erinomaisen näkymän sahatöiden vetämien suomalaissiirtolaisten elämään. Näkymää voinee laajentaa hyödyntämällä esimerkiksi sekä Suomen että Ruotsin kansalliskirjastojen digitalisoituja (sanoja)lehtikokoelmia. Tämäkään lähdemateriaali – kuten eivät kirkonkirjatkaan – ole olleet digitaalisessa muodossa aikaisemmin tutkijoiden saatavilla. Digitaalisuus merkitsee aineiston helpompaa hyödynnettävyyttä; tutkija voi käyttää materiaalia omalta työpöydältään käsin, samoin tiedon hakijalla on mahdollisuus hakujen tekoon. Haut mahdollistavat aineiston seulomisen sen sijaan, että esimerkiksi lehtiä luettaisiin systemaattisesti sivu sivulta ja numero numerolta lävitse.

Oman näkökulmansa tähän pohjalaisten muuttoon ja työssäkäyntiin avaa, jos Pohjanmaata tarkastelee alueellisena kokonaisuutena. Näin tekee esimerkiksi Helsingin yliopiston Seinäjoella toimivan Ruralia-instituutin aluehistorian tutkimusjohtaja Sulevi Riukulehto. Hänen mukaansa pohjalaisalue on ennen kaikkea kulttuurinen kokonaisuus, joka on koostunut – ja tiettyssä mielessä koostuu yhä – Österbottenista eli Pohjanmaasta ja Västerbottenista eli Länsi-Pohjasta. Nykyinen valtioraja määrittää siis Österbottenin ja Västerbottenin kahden eri valtion alueiksi. Tämä on vain kuohua syvien ja pitkien historiallisten siteiden pinnalla.

Voitaneen siis sanoa, että Pohjanlahden itä- ja länsirannikko ovat muodostaneet yhden, jopa luonnollisen, työssäkäyntialueen ainakin saharannikon synnystä lähtien. Joka tapauksessa saharannikon siirtolaisissa ja kausityöläisissä riittää vielä tutkittavaa, mihin väestöllinen tietokanta ja muut digitaaliset lähteistöt antavat uusia mahdollisuuksia. Näihin mahdollisuuksiin aluekeskuksen on tarkoitus tarttua tulevassa tutkimustyössään.